

Učiteljski

TOVARIS.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. vsakega meseca na celi poli, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr., za pol leta 1 gold. 30 kr. Spise in dopise prejema vredništvo, narečnino, oznanila pa prejema in oskerbuje razpošiljanje založništvo.

List 21.

V Ljubljani 1. novembra 1873.

Tečaj XIII.

O človeški duši.

Čutno poželenje. *)

(Spis. Conf. Alb.)

Globoko vtisnjeno je človeku v serce nagnjenje do prijetnega i dobrega i stud do neprijetnega i zlega.

Preden pak zamoremo do ktere reči, bodi-si nagnjenje, bodi-si stud imeti, treba je, da reč samo na sebi spoznamo. Še le ko vemo, v čem njena dobrota obstoji, zamoremo je zaželeti. K spoznanju pak vodi nas čutljivost i razum, i ker spoznanju poželenje sledi, biti mora torej dvojno: čutno i razumno.

Čutno hrepeni po onem, kar je mesenosti ljubo, razumno pak povzdiga nas v višje kroge. Naravno sta si nasprotna, i v tem smislu prvi sv. apostelj Pavel: „Meso poželi zoper duha, in duh zoper meso“.

Ako poželenja ne krotimo, postaja vedno močnejše; spremeni se naposled v strast, pod ktero sploh močno zbujeno poželjivost z nenavadnim vznemirjenjem telesa razumevamo. Strasti se navadno razdeljujejo na dve versti: v poželjive, v serdne. Pervih broji se splošno šest: ljubezen, sovraštvo, hrepenenje i ogibanje, veselje, žalost; drugih pak pet: up, obup serčnost, boječnost i jeza.

Nekteri tej razdelitvi nasprotujejo, a po našem mnenji je čisto dosledna. Kajti željo po samosebnem blagru si lahko mislimo, da predstavlja si dotičen predmet brez ozira na njegovo pričujočnost ali odsuč-

*) Glej 12. list 15. junija t. l.

nost; ali z ozirom na njegovo odsučnost, ali pak z ozirom na njegovo pričujočnost i posestvo.

Vsled tega nastajajo strasti, ako nam kaj dopada, i se ne menimo, je li prisutno ali odsutno: ljubezen, ako kopernimo po rečeh, kar pak ni pričujo če v našej bližavi, zbudi se hrepenenje; ako pak dopadajoči i ljubljeni predmet posedamo, ziblremo se v veselji.

Nasprotno, ako premišljamo serdne strasti, pri kterih nimamo le gole predmete, nego združene z ovirami i neprilikami pred očmi; zna biti, da vidimo, da je sicer težavno dospeti do zaželenega, a zdč se nam vse zapreke premagljive, tã nastane up; sprevidimo pak, da zastonj bil bi ves trud, da je toliko i tako močnih ovir, da zmaga je nemogoča, pademo v obup; zastavimo pak v zmago i dosego zaželenega vse svoje moči, imamo serčnost; preti pak zmagi toliko nevarnosti, da omamijo dušo, postane bojazen.

Kedar nam pa kriva sreča ne le preti, timveč nas je že zadela, zbudi se pri nas maščevalna čut, iz ktere izvira jeza. — To so prvotne strasti, ktere se mnogoverstno zmenjujejo i združujejo, in iz kterih druge nastajajo, ktere zmešane imenujemo, kakor: zavid, sočut, stid i druge; ki ne izhajajo na toliko iz poželenja, marveč iz volje.

Hude strasti so človeku jako škodljive, one spodkopujejo i spodjedajo sreče i zdravje ter serčejo moč i sok življenja, treba jih je torej krotiti i premagovati, kar je vsaki odgoji največi i najteži naloga.

Boljšega pojasnenja i lagljega razumljenja radi, hočemo tã, preden prestopimo od čutnih do razumnih zmožnosti, spregovoriti splošno nekoliko besed o duši. Človeška duša sama na sebi edina i zgola strinja krepost trojne duše: oživljajoče, čuteče i razumne ali vegetativne, sensitive i intelektivne. Pervo najdemo v rastlinstvu, drugo v živalstvu, tretjo pri človeku. Vsled tega ima petero zmožnost: 1. oživljajočo, pri kteri sopet trojno opazimo: redivno, množivno i rodivno; 2. čuteče, kteri služi petero čutov: tip, okus, voh, sluh i vid, iz teh izvira domišljija i čutna pamet (*sensibilis memoria*); 3. poželjivno, ktera je dvojna, prva izvira iz čuta, druga iz uma, dokle čutno poželenje ali mesenost i umno poželenje ali volja; 4. gibljejočo, ki je le ena; i 5. razumno, ktera dušo črez vse telesno povzdiga, ter materijalno natoro toliko prekosuje, da samovlastno i neodvisno od telesa, biva, obstoji i živi.

U m.

Kar človeka tako visoko nad vse zemske stvari i reči povzdiga, kar čini ga vladarja i gospodarja našega planeta, kar daje mu tako rekoč kraljevo čest, prestol i žezlo: je u m. To je ona žarna nebeška luč, ktero je Prometej na nebu prižgal ter na zemljo prinesel. Um ali razum (*intellectus*) je največa sposobnost i najodličniša zmožnost človeške duše,

da, um je bistveni značaj neumerljivosti. V najobširnejem pomenu razumevamo pod umom, ono dušno zmožnost, s katero sploh spoznavamo ali umémo ter razsojujemo. Njegov predmet je neizmeren, njega ne mejé vplivi teles, kakor čute, niti notranje predočbe, kot domišljijo, niti določni nanosi predmetov, kot občutstvo, on obsega vse, kar je spoznati mogoče, torej vse, kar je ali zamore biti. Njemu pripada ves mišljenski krog. Kakor nam je znano, zamoremo s čuti občutiti, a z umom i pametjo misliti. Čutenje i mišljenje pak vodi nas k spoznanju, a kar se zadnjega tiče, nam je mogoče s čuti spoznavati samo konkretne reči, ktere v istini v neko dotiko z nami stopijo, ktere nas aficirajo ali mikajo, a vse, kar je nekonkretnega, breztelesnega i nesnovnega, s čuti ne moremo spoznati nikdar i nikakor. — Tù razvija um svoje skrivnostne, čarobne moči. On razjasni nam steze i pota do čisto nesnovnih stvari ter uči nas razumeti: Boga, duha, pravico, i brezbrojno drugega. V čem se čisto od čutljivosti loči, je, da ž njim posluje duša samostalno, brez telesnega organa. Razlike uma od čutljivosti so sosebnost naslednje:

1. Čutljivost spoznava le posamezno . . . um splošno. 2. Čutljivo spoznanje raztega se samo do telesnega, . . . um pak spoznava breztelesne reči, kot modrost, krepost, nanose reči i. t. d. 3. Noben čut ne pozna samega sebe, niti svojega poslovanja . . . um zave se samega sebe, ter vé, da razume. 4. Izverstnost čutljive stvari pokvari čut, . . . razumnost nasprotno se ne pokvari, marveč, tem težje višje reči umeje, čem laglje razume nižjeje.

Vse te razlike izvirajo od tod, da je čut organična, um pak neorganična zmožnost. (*Haec est differentia, qua differt cognitio intellectiva a sensitiva, quod sentire est aliquid corporeum; non enim operatio sensus est sine organo corporali. Intelligere autem non est aliquid corporeum, quia operatio intellectus non est per organum corporeum.* (St. Thomas, In 3. De Anima, lect. 4.) — To je razlika, s katero razločuje se umno spoznanje od čutnega, da čutiti je telesno, kajti poslovanje čutno ne verši se brez telesnega organa. Razumeti pak ni ničesar telesnega, ker umno poslovanje ne verši se s telesnim organom.

(Dalje prihodnjič.)

3. Ilovnata zemlja.

Ilovica (kremeno-kisla ilovnata perst), katera je poglavitni del ilovnate zemlje, je tesna zveza ilovice s kremenovo kislino, in ima v sebi več ali manj železne rujavine, po tej postane siva, rumena, rujava al rudečkasta ravno tako kakor druge rudnine, iz katerih se je napravila.

O vsakem teh delov hočemo nekaj pregovoriti.